

تحول دینی مفاهیم سیاسی
در تاریخ معاصر ایران

www.ketab.ir

دکتر مرتضی شیرودی

شیرودی، مرتضی، ۱۳۴۳ -	حرفه‌شناسی:
تحول دینی مفاهیم سیاسی در تاریخ معاصر ایران / مرتضی شیرودی.	عنوان نام بدو:
پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق، انتشارات زمزم هدایت، ۱۳۹۴.	مشخصات نشر:
۱۳۹۴	مشخصات فیزیکی:
۹۷۸-۹۶۴-۲۴۶-۴۱۳-۵-۵۰۰۰۰	شابکد:
وضعیت فهرست‌نویسی: ف	وضعیت فهرست‌نویسی:
یادداشت:	یادداشت:
شایسته	شایسته
جمال الدین، ۱۳۲۵-۱۳۱۴ ق. - نظریه درباره اصلاح دین	موضوع:
نابینا، ۱۳۲۰-۱۳۱۰ - دیدگاه درباره اسلام و مشروطیت	موضوع:
خمینی، روح‌الله، ۱۳۶۸-۱۳۲۹ - بیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۶۸ -	موضوع:
دیدگاه درباره جمهوری اسلامی	دیدگاه درباره جمهوری اسلامی
اسلام و سیاست - ایران - تاریخ	موضوع:
پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق، انتشارات زمزم هدایت	شناسه افزودن:
۱۳۹۴ ش ۹ ج ۲۲۳/۲۷	رده‌بندی کنگره:
۹۹۸/۲۹۷	رده‌بندی دیویی:
۴۰۱۶۷۸۰	شماره کتابشناسی ملی:

زینت

تحول دینی مفاهیم سیاسی

در تاریخ معاصر ایران

نویسنده: دکتر مرتضی شیروانی
صفحه آرایی: مرضیه معارف‌نوند
ناشر: زمزم‌هدایت

چاپ: نزال کوثر ○ نوبت چاپ: اول ○ تاریخ چاپ: زمستان ۱۳۹۴
شمارگان: ۵۰۰ ○ قیمت: ۱۴۰۰۰ تومان
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۴۶-۲۱۳-۵

آدرس ناشر: قم، خیابان دور شهر، نیش کوچه ۳، پلاک ۸۱
تلفن: ۰۲۵-۳۷۷۳۰۷۳۵، همراه: ۰۹۱۲۲۵۳۲۸۸۷

فهرست مطالب

مقدمه	۱۱
-------	----

فصل اول: گفتای در روش

۱- پارادایم	۱۳
۲- نگاهی به چند روش	۲۴
۲/۱- سنت‌گرایی مدرن	۳۶
۲/۲- شرق‌شناسی	۴۶
۲/۳- تفسیر‌گرایی	۶۰

فصل دوم: چارچوب نظری

۱- بومی‌سازی	۷۷
۱/۱- عصر علوم اجتماعی بومی	۷۸
۱/۲- تعریف بومی‌سازی	۸۱
۱/۳- نگاهی به ادبیات بومی‌سازی	۸۵
۲- سنت‌گرایی معطوف به سنت	۱۰۹
۲/۱- وزن سنت در روش سه عالم دینی	۱۱۰
۲/۲- تعریف سنت	۱۱۴
۲/۳- سازه‌های سنت معطوف به سنت	۱۲۰

فصل سوم: سید جمال الدین اسدآبادی و خلافت دینی

۱- دین و دولت	۱۳۳
---------------	-----

۶ ■ تحول دینی مفاهیم سیاسی در تاریخ معاصر ایران

۱/۱- حکومت و مصلحت.....	۱۳۴
۱/۲- عرف و دین.....	۱۳۶
۱/۳- مشروطه ایرانی - اسلامی.....	۱۳۸
۱/۴- حکومت و خلافت.....	۱۴۱
۲- قانون و شرع.....	۱۴۳
۲/۱- قانون مدنی و دینی.....	۱۴۴
۲/۲- قدرت ملی و قدرت دینی.....	۱۴۵
۲/۳- قدرت و محافظه کاری.....	۱۴۷
۲/۴- منافع ملی و مصالح دینی.....	۱۴۹
۳- سیاست و امت.....	۱۵۱
۳/۱- سیاست و مفهوم امت.....	۱۵۱
۳/۲- سیاست و سبک.....	۱۵۴
۳/۳- احزاب سیاسی و وطن.....	۱۵۶
۳/۴- باب ایرانی.....	۱۵۸
۴- تاریخ و سنت.....	۱۶۰
۴/۱- تاریخ گرایی و ملت.....	۱۶۱
۴/۲- سنت و درگانی.....	۱۶۳
۴/۳- تعصب و فرهنگ.....	۱۶۵
۴/۴- عین و اصالت ذهن.....	۱۶۶
سنت گرایی معطوف به سنت و خلافت دینی.....	۱۶۹
۱- تاریخ مندی اخلاقی و تجربی.....	۱۶۹
۲- مدنیت غربی و سنت شرقی.....	۱۷۴
۳- وحدت ادیان و دین یگانه.....	۱۷۷
نتایج و یافته ها.....	۱۸۱
۱- نور، حقیقت علم.....	۱۸۲
۲- سنت خواهی مقتدرانه.....	۱۸۳
۳- نوگرایی محتاطانه.....	۱۸۴

فصل چهارم: آیت الله محمد حسین نائینی و مشروطه شیعی

۱- مجلس و شورا.....	۱۹۰
۱/۱- انتخاب و انتصاب.....	۱۹۱
۱/۲- اکثریت و اقلیت.....	۱۹۳

فهرست مطالب ■ ۷

۱۹۶.....	۱/۳- مشورت و پارلمان
۱۹۸.....	۱/۴- وکالت و ولایت
۲۰۱.....	۲- مشروعیت و مشروطیت
۲۰۲.....	۲/۱- مشروعیت و شرعیت
۲۰۵.....	۲/۲- مشروطه و مشروعه
۲۰۷.....	۲/۳- عدالت و مشروطیت
۲۱۰.....	۲/۴- حاکمیت دینی و ملی
۲۱۳.....	۳- رهایی و بندهایی
۲۱۴.....	۳/۱- آزادی؛ آزایی از رقت
۲۱۶.....	۳/۲- برابری و مساوات
۲۱۹.....	۳/۳- استقلال و قوت
۲۲۱.....	۳/۴- دوگانگی مفهوم استبداد
۲۲۵.....	۴- مدنیت و دیانت
۲۲۵.....	۴/۱- سیاست مدن و مدرن
۲۲۸.....	۴/۲- تمدن و تجدد
۲۳۱.....	۴/۳- جامعه مدنی و دینی
۲۳۴.....	۴/۴- عرفیه و شرعیه
۲۳۷.....	سنت‌گرایی معطوف به سنت و مشروطه شیعی
۲۳۷.....	۱- استیلای غربی و پارلمان شرقی
۲۴۲.....	۲- چهره زانوسی مشروطه بومی
۲۴۶.....	۳- مشروطه ایرانی؛ یک نظام معرفتی
۲۵۰.....	نتایج و یافته‌ها
۲۵۰.....	۱- تقدم مشروطه و تأخر مشروعه
۲۵۱.....	۲- اولویت صورت غربی بر سیرت شرقی
۲۵۲.....	۳- عرفیت یک گام جلوتر از شرعیت

فصل پنجم: امام خمینی علیه السلام و جمهوری اسلامی

۲۵۸.....	۱- دوگانگی قدرت
۲۵۸.....	۱/۱- انتخابات آزاد و غیرآزاد
۲۶۲.....	۱/۲- حزب و مردم مسلمان
۲۶۵.....	۱/۳- مجلس و پارلمان
۲۶۹.....	۲- قوانین و فرامین

۸ ■ تحول دینی مفاهیم سیاسی در تاریخ معاصر ایران

۲۶۹	۲/۱- قانون اساسی اسلام
۲۷۳	۲/۲- دولت دینی و قانون
۲۷۶	۲/۳- زنان مؤمن و حقوق
۲۷۹	۳- وجوه متعدد آزادی
۲۸۰	۳/۱- استبداد و استعباد
۲۸۳	۳/۲- آزادی و حریت
۲۸۷	۳/۳- مطبوعات و هدایت
۲۹۱	۴- خدایات‌های جمهور
۲۹۱	۴/۱- نائولایم و اسلام
۲۹۴	۴/۲- جمهوری اسلامی
۲۹۸	۴/۳- اسلام، مکرر
۳۰۲	سنت‌گرایی معادله به سنت و جمهوری اسلامی
۳۰۲	۱- معنابخشی به مفهوم جمهوری
۳۰۶	۲- ضدیت با سرشت‌های غربی
۳۱۱	۳- قوانینی با قابلیت‌های دستوری
۳۱۵	نتایج و یافته‌ها
۳۱۵	۱- همسانی در قالب‌ها و صورت‌ها
۳۱۶	۲- مرکزیت دال سیرت و شریعت
۳۱۷	۳- کاربست ابزاری مفاهیم مدرن

فصل ششم: نتیجه‌گیری

۳۲۱	تصویر اول
۳۲۱	۱- جهت‌گیری سیاسی
۳۲۲	۲- ایده‌گرایی
۳۲۳	۳- سایه غربی؟
۳۲۴	۴- وجه نرم‌افزاری
۳۲۵	۵- ریشه شرقی
۳۲۶	۶- زمان و مکان
۳۲۸	تصویر دوم
۳۲۸	۱- روش استقرایی
۳۲۸	۲- سنت مولد
۳۳۰	۳- روش دیگر

فهرست مطالب ■ ۹

۳۳۲	۴- دوره گذار.....
۳۳۴	۵- ماهیت دوگانه.....
۳۳۵	۶- تفاوت مخاطبان.....
۳۳۷	۷- بعد اجتهادی.....
۳۴۰	۸- وجه انفعالی.....
۳۴۱	۹- ضرورت بومی گرایی.....

منابع و مآخذ

۳۴۳	الف) منابع فارسی.....
۳۵۸	ب) منابع انگلیسی.....
۳۵۹	ج) منابع عربی.....

مقدمه

حاصل پروژه مدرن‌گرایی در غرب ظهور دو دنیای مدرن و غیرمدرن است، دنیاهایی که هیچ تناسبی با هم نداشته بلکه در مقابل هم قرار داشت. این تضادها در دو سطح سیرت و صورت جریان و تداوم یافت. حصول پیدایش این دو دنیا، بروز انسان جدید و قدیم توأم با دوگانگی‌هایی چون: علم/سحر، تغییر/ثبات و مانند آن است. بروز این دوگانگی‌ها که یکی انسان را به سوی تکثر حقیقت و دیگری به حقیقت مطلق می‌کشاند، بحرانی را پدید آورد که همه عرصه‌های حیات انسان را در قالب دو وجهی نوگرایی/سنت‌گرایی بازتاب داد.^۱ به تدریج و همپای تمدن غرب، دوگانگی‌های ناشی از جدال عمیق سنت و مدرنیسم از مرزهای غرب گذشت و پا به کشورهای غیرغربی سستی‌تر گذاشت و تأثیرات شگرفی را بر حوزه اندیشه و عمل سیاسی ایران به جای گذاشت، از جمله این تأثیرها می‌توان به رویارویی مفاهیم جدید و قدیم سیاسی و ایران معاصر، اشاره کرد که به طور طبیعی، تضادهای متعددی را در پی داشته است از قبیل: منفعت طلبی در برابر فرجام خواهی، حقیقت‌سازی در برابر حقیقت‌جویی، جزیی‌نگری در برابر آرمان‌گرایی و غیره.

برداشت‌های بسیار سطحی از مفاهیم غربی و کاریست آن‌ها در جامعه ایرانی، فاجعه‌هایی چون تقابل نگاه سخت‌افزاری و نرم‌افزاری در علوم انسانی و بحران در روش‌شناسی علوم سیاسی ایران را در پی داشته است که طی ۱۵۰ سال گذشته، لاینحل

۱. عبدالرحمن عالم، بنیادهای علم سیاست (تهران: نشر نی، ۱۳۷۲) ص ۲۱.

باقی مانده است به گونه‌ایی که ازسویی، فرایند تمدن‌سازی باستانی ایرانی را از حرکت بازداشته و ازسوی دیگر، سنت دینی را دچار ترک و تردید کرده است.

تلاش‌های زیادی برای گذر از این بحران که می‌توان آن را "بحران علوم انسانی ایران"^۱ نام نهاد، صورت گرفت ولی نتایج درخور توجهی نداشت. عدم دستیابی به الگوی مناسب بومی‌سازی مفاهیم که از لوازم توسعه محسوب می‌شود، همچنان ضرورت و اهمیت پرداختن به آن و رسیدن به راه حلی در این زمینه را گوشزد می‌کند. البته اندیشمندانی چون: سیدجمال الدین اسدآبادی، آیت الله محمدحسین نائینی و امام خمینی به در حل این مشکل کوشیده‌اند اما چگونه؟ طرح و به میان کشیدن این چگونگی در قالب برنامه‌ایی نو (نظریه سنت‌گرایی معطوف به سنت) مسأله‌ایی است که تاکنون به سنجش در نیامده است، لذا کتاب حاضر، در تلاش است دستگاه بومی‌سازی سه اندیشمند را در چارچوب نظری جدید، تبیین کند و یافته‌های آن را عرضه کند.

۱. شهلا باقری، "علوم انسانی — اجتماعی از بحران تا بومی سازی: انتقادات و راه کارها، "فصل‌نامه حوزه و دانشگاه، سال چهاردهم، شماره ۵۴ (بهار ۱۳۸۷) ص ۷۸.